

УДК 342.92

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.2.30>**Л. М. Білецька**кандидат юридичних наук, докторант
Міжрегіональної академії управління персоналом

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Метою статті є визначення підходів до систематизації нормативно-правових актів в сфері страхового підприємництва для подальшого вдосконалення правового регулювання. Зазначається, що правове регулювання страхування становлять законодавчі та інші нормативно-правові акти, що регулюють страхову діяльність як загалом, так і за окремими її напрямками. Система правового регулювання страхової діяльності містить норми, визначені в правових документах різного рівня. Перший рівень становлять Конституція України; міжнародні угоди, які підписала й ратифікувала Україна. Наступний, другий рівень становлять кодифіковані документи (Господарський, Цивільний, Податковий, Повітряний кодекси України); закони та постанови Верховної Ради України. Третій рівень представлений указами та розпорядженнями Президента України. До четвертого рівня автор відніс відомчі нормативні акти (інструкції, методики, положення, накази), затверджені міністерствами, відомствами, центральними органами виконавчої влади та зареєстрованими в Міністерстві юстиції України. П'ятий та шостий рівні представлені відповідно нормативними актами органу, який, згідно із законодавством України, здійснює нагляд за страховою діяльністю, а також нормативними актами органів місцевої виконавчої влади у випадках, коли окремі питання регулювання страхової діяльності було делеговано цим органам за рішенням Президента або Уряду України. Крім того, правове регулювання договірних відносин зі страхування здійснюється позаюрідичними джерелами. Маються на увазі звичаєві норми. Результати систематизації основних нормативно-правових документів, що регулюють страхову діяльність в Україні, можуть бути представлені у табличному вигляді. Зазначено, що систематизація нормативно-правових документів та представлення у табличному вигляді може розглядатися як інструмент впорядкування суспільних відносин, усунування, виявлених під час практичного застосування тих чи інших положень цих актів, колізій норм і процедур.

Ключові слова: Систематизація нормативно-правових актів; страхове підприємництво; правове регулювання страхування, система правового регулювання страхової діяльності.

Постановка проблеми. Страхування – це сукупність соціально-економічних відносин між людьми, юридичними особами (суб'єктами господарювання) з приводу надання страхових послуг за рахунок сформованих страхових фондів, що здійснюється на підставі ліцензії, як правило, з метою отримання прибутку. Ця сукупність регламентується низкою нормативно-правових актів, що визначають основні особливості відповідних відносин. Це певні ризики і основне призначення системи страхування: розподіл, перерозподіл цих ризиків. У зв'язку з ризиковим характером страхування, надзвичайно важливим є формування та юридичне закріплення вимог до страховиків, що забезпечить захист майнових інтересів суб'єктів господарювання.

Багатовіковий досвід, набутий світовою практикою щодо формування вимог до створення страхового підприємства, заслуговує детальної уваги, критичного осмислення і продуманого використання в українській практиці. Кожна країна формує власні, властиві лише їй основні вимоги до формування та функціонування страхування. Не є виключенням і Україна. Розгляду її правового регулювання страхування і присвячена дана наукова стаття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Характеристика сучасних тенденцій розвитку правового регулювання систем страхування, ринку страхових послуг присвячено роботи відомих вітчизняних як теоретиків, так і практиків. Серед них У. Івасечко, М. Скидан, Н. Кудрявська, В. Мачуський, Н. Пацурін, В.Надьон, Н. Мокрицька та ін.

Результати досліджень розвитку правового регулювання систем страхування, в умовах ринкової економіки представлено у спеціальній літературі. Проте однією з найважливіших залишається проблема напрямів вдосконалення правового регулювання систем страхування, системне дослідження даної проблеми.

Метою статті є визначення підходів до систематизації нормативно-правових актів в сфері страхового підприємництва для подальшого вдосконалення правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі страхова діяльність визначається як врегульована нормами права господарська діяльність страхових організацій з надання страхових послуг за рахунок сформованих страхових фондів, що здійснюється на підставі ліцензії, як правило, з метою отримання прибутку. Правове регулювання страхування становлять законодавчі та інші нормативно-правові акти, що регулюють страхову діяльність як загалом, так і за окремими її напрямками.

Система правового регулювання страхової діяльності містить норми, визначені в правових документах різного рівня. Це, перш за все, Конституція України; міжнародні угоди, які підписала й ратифікувала Україна (Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА) Принципи УНІДРУА і Принципи європейського контрактного права розглядаються як два зведення норм уніфікованого контрактного права, як правила, які застосовуються сторонами міжнародних контрактних відносин (в т.ч. і в сфері страхування) за їх волевиявленням). Наступний, другий рівень становлять кодифіковані документи (Господарський, Цивільний, Податковий, Повітряний кодекси України); закони та постанови Верховної Ради України (закон України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [1], закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2], закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України» [3], Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [4]).

Третій рівень представлений указами та розпорядженнями Президента України (Указ Президента України від 12 листопада 1999 року N 1468/99 «Про Положення про Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю» [5]; Указом

Президента України від 30.06.2020 №259/2020 "Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг" припинено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, шляхом ліквідації).

До четвертого рівня автор відніс відомчі нормативні акти (інструкції, методики, положення, накази), затверджені міністерствами, відомствами, центральними органами виконавчої влади та зареєстрованими в Міністерстві юстиції України. Це також розпорядження Нацкомфінпослуг від 19.05.2020 № 925 "Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України з питань складання та подання звітності учасниками ринків фінансових послуг" зареєстроване у Міністерстві юстиції України 30.06.2020 за № 595/34878) [6]. П'ятий та шостий рівні представлені відповідно нормативними актами органу, який, згідно із законодавством України, здійснює нагляд за страховою діяльністю, а також нормативними актами органів місцевої виконавчої влади у випадках, коли окремі питання регулювання страхової діяльності було делеговано цим органам за рішенням Президента або Уряду України [7].

Крім того, правове регулювання договірних відносин зі страхування здійснюється позаюрідичними джерелами. Маються на увазі звичайні норми. Можливість застосування правового звичаю у страхових відносинах передбачена Цивільним та Господарським кодексами. Згідно з п. 1, 2 ст. 7 «Звичай», цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту. Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин. Звичай може бути зафіксований у відповідному документі. 2. Звичай, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується. Співвідношення звичаю та договору визначається на користь останнього.

Результати систематизації основних нормативно-правових документів, що регулюють страхову діяльність в Україні, можуть бути представлені у табличному вигляді (табл. 1).

Систематизація нормативно-правових документів та представлення у табличному вигляді може розглядатися як інструмент впорядкування суспільних відносин, усунування виявлених під час практичного застосування тих чи інших положень цих актів, колізій норм і процедур.

Таблиця 1

**«Фрагмент систематизації основних нормативно-правових документів,
що регулюють страхову діяльність в Україні»**

№ з/п	Назва нормативно-правового документу	Характеристика основних положень
1	Конституція України	Визначає, що лише законами України здійснюється формування та реалізація правил функціонування фінансового ринку України, а Кабінет міністрів України забезпечує реалізацію фінансової політики в державі. Регламентує загальні норми правового регулювання фінансової політики, в тому числі страхової діяльності.
2	Положення «Про Єдиний державний реєстр страховиків (перестраховиків) України»	Регламентує порядок державної реєстрації страхових компаній в Україні.
3	Закон України «Про страхування»	Регламентує відносини у сфері страхування та спрямований на формування ринку страхових послуг, посилення страхового захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання, установ та організацій, а також фізичних осіб.
4	Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»	Здійснює регулювання відносин у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та спрямований та належну організацію відшкодування шкоди, котра була заподіяна життю, здоров'ю та ману потерпілих під час застосування транспортних засобів на території України.
5	Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»	Регламентує надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій відносно діяльності із надання фінансових послуг.
6	Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»	Визначає правові та організаційні засади, порядок та основні принципи організації державного нагляду у сфері господарської діяльності, регламентує повноваження органів державного контролю, їх посадових осіб та права, обов'язки і відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного контролю.
7	Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності»	Регламентує порядок суспільних відносин у сфері ліцензування видів страхових правовідносин.
8	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» від 12.09.2019 р., який набув чинності 19 жовтня 2019 року (Закон про «спліт»)	Регламентує формування мегарегулятора та мінімізацію дотичних держави та бізнесу: мінімізація контролюючих та регулюючих процедур, мінімізація погоджувальних процедур, а також мінімізація корупційних ризиків.
9	Указ Президента України від 30.06.2020 №259/2020 "Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг" припинено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, шляхом ліквідації	Розпорядженням зокрема передбачено зміни до Пояснювальної записки до звітних даних страховика, встановленої додатком 4 до Порядку складання звітних даних страховиків, затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 03.02.2004 № 39, (у редакції розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 04.09.2018 № 1521), зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 23.04.2004 за № 517/9116, відповідно до яких страховики будуть додатково розкривати інформацію щодо:
10	Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 624 Київ «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса»	<ul style="list-style-type: none"> ➤ структури активів, їх обтяжень, дотримання нормативу платоспроможності та достатності капіталу, нормативу ризиковості операцій та нормативу якості активів;
11	Розпорядження Нацкомфінпослуг від 19.05.2020 № 925 "Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України з питань складання та подання звітності учасниками ринків фінансових послуг" зареєстроване у Міністерстві юстиції України 30.06.2020 за № 595/34878	<ul style="list-style-type: none"> ➤ структури активів та дотримання нормативу платоспроможності та достатності капіталу; ➤ структури активів та дотримання нормативу платоспроможності та достатності капіталу, нормативу ризиковості операцій та нормативу якості активів. <p>Також розпорядженням внесено зміни до Порядку складання та подання звітності страхових та/або перестрахових брокерів затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 04.08.2005 № 4421, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 30.08.2005 за № 955/11235.</p>

Список використаної літератури:

1. Закон України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2005, № 1, ст.1
2. Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2002, № 1, ст. 1
3. Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України» //
4. Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності» (Редакція станом на 05.01.2022) // *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2015, № 23, ст.158
5. Указ Президента України від 12 листопада 1999 року N 1468/99 «Про Положення про Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю»// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1468/99#Text>
6. Розпорядження Нацкомфінпослуг від 19.05.2020 № 925 “Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України з питань складання та подання звітності учасниками ринків фінансових послуг” <https://www.nfr.gov.ua/.../ROZPORYAD.../2020/05.19/R-925.pdf>
7. Гетьманець О.П. Господарське право України. Ч. 1. Підручник: у 2 ч. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 368 с.

Biletska L. Legal regulation of insurance activities in Ukraine

The purpose of the article is to determine approaches to the systematization of normative legal acts in the field of insurance entrepreneurship for further improvement of legal regulation. It is noted that the legal regulation of insurance consists of legislative and other normative legal acts that regulate insurance activity both in general and in its individual directions. The system of legal regulation of insurance activity contains norms defined in legal documents of various levels. The first level is the Constitution of Ukraine; international agreements signed and ratified by Ukraine. The next, second level consists of codified documents (Economic, Civil, Tax, Air Codes of Ukraine); laws and resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine. The third level is represented by decrees and orders of the President of Ukraine. The author classified departmental regulations (instructions, methods, regulations, orders) approved by ministries, departments, central executive bodies and registered in the Ministry of Justice of Ukraine to the fourth level. The fifth and sixth levels are represented, respectively, by regulatory acts of the body that, according to the legislation of Ukraine, supervises insurance activities, as well as by normative acts of local executive authorities in cases where certain issues of regulation of insurance activities were delegated to these bodies by the decision of the President or Government of Ukraine. In addition, legal regulation of insurance contractual relations is carried out by extralegal sources. Customary norms are meant. The results of the systematization of the main regulatory and legal documents regulating insurance activity in Ukraine can be presented in tabular form. It is noted that the systematization of normative-legal documents and presentation in tabular form can be considered as a tool for streamlining social relations, eliminating conflicts of norms and procedures revealed during the practical application of certain provisions of these acts.

Key words: *Systematization of normative legal acts; insurance business; legal regulation of insurance, system of legal regulation of insurance activity.*